

**Маринела Младенова**

*Югозападен университет „Неофит Рилски“, Благоевград*

*[marinela\_mladenova@abv.bg]*

## **Герхард Фридрих Милер и началото на руската академична журналистика<sup>1</sup>**

**Abstract:** *In the paper the contribution of Gerhard Friedrich Müller for the founding of the modern Russian journalism and academic publishing has been concerned in wider cultural and historical context. His name is well known in the Russian and European historiography with his many works on history, ethnography, archeology, geography, genealogy. Müller is among the most read authors of his time with immense contribution for the creation of a scientific notion about Russia in the European societies. During 1940s in the USSR a struggle against “cosmopolitism” was initiated and his name was neglected and undervalued in the Soviet historiography. In some researches he was presented as “falsifier” of the Russian history and he was accused of all kind of sins. This could partly explain why in the reviews of the history of the modern Russian journalism his contribution is modestly mentioned and with ambivalent evaluation. In the paper his role in the development of the Russian journalism by the works edited by him is outlined. On the pages of his editions the educated elite of Russia communicated and prepared to play increasing role in the cultural and political life of the country.*

**Key word:** *Gerhard Friedrich Müller, modern Russian journalism, academic publishing.*

### **Увод**

На 25 февруари (6 март) 1725 год. Петър Велики подписва указа си „О приглашении учёных людей в Российскую Академию Наук и о выдачи, желающих ехать в Россию, нужных пособий“. Година преди това е излязъл императорски указ за създаване на първата руска Академия на науките (*Академии наук и курьезных художеств*). Идеята за създаване на академична институция

---

<sup>1</sup> The research was held within the framework of the project *Knowledge Exchange and Academic Cultures. Europe and the Black Sea Region*. This project received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under grant agreement No 734645.

по модела на Френската академия на науките и на Лондонското кралско общество е част от мащабните проекти на Петър 1 за реформиране на Русия и отварянето ѝ към западния свят. Поканата към „учените хора“ от Европа да дойдат в Русия намира отзвук и в състава на първата руска Академия на науките немските учени имат значителен превес.<sup>1</sup> Сред тях значимо място заема Герхард Милер, дошъл в страната едва 20-годишен и свързал съдбата си с Академията в продължение на 58 години. Името му е добре познато в руската и в европейската историография с многобройни трудове по история, етнография, археология, география, генеалогия, с него се свързва поставянето на основите на научната организация на архивистиката в Русия, първата История на Сибир в три тома и ред други фундаментални изследвания (Белковец 1988:111). Почетен член на множество чуждестранни научни дружества<sup>2</sup>, учен-енциклопедист, далеч надхвърлил мащабите на своето време, Милер е сред най-четените за времето си автори в Европа, с огромен принос за изграждане на научната представа за Русия в европейските общества. Улф Леман отбелязва: „В цяла Европа Милер се ползва с авторитет на знаменит историк и географ. Библиографията от хвалебствени рецензии на трудовете му, на честото преиздаване на стари и издаването на нови, както и преводите им на различни езици, би запълнила много страници“ (цит.по Белковец 1988: 6). Причината за този засилен интерес към написаното от Милер според Леман се дължи на това, че в „трудовете му отново и отново се поставят важни за западноевропейеца въпроси за това, как Русия намира своя път към историческия прогрес“ (по Белковец 1988:6). Историческото му наследство е толкова обемно и значимо, че К. Н. Бестужев-Рюмин го нарича „баща на руската историческа наука“ (Каменский, 1990, р. 21), а Белковец отбелязва, че и до днес богатите му сбирки не са загубили значимостта си и представители на различни науки продължават да намират в тях ценни материали (Белковец 1988:111). Елерт нарича Милер „великият трудолюбец“ и посочва, че той поставя началото на цял ред нови направления, значително изпреварвайки своето време<sup>3</sup>. Милер е първият руски историограф, първият ректор на Санктпетербургския университет и един от основателите на историческата етнография в Русия.

През 40-те години на 20 век в СССР се разгръща борба с „космополитизма“ и неговото име остава в сянка и недооценено от съветската историография. Така например то не фигурира в „Историография истории СССР, 1971 и в „Историография истории СССР, 1978. (Белковец 1988: 111-122)<sup>4</sup>. Белковец отбелязва: „Уже в 1947 г. в книге С. А. Семенова-Зусера Миллер, вслед за Байером, был изображен как фальсификатор русской истории, которого „с гениальной политической прозорливостью“ разоблачал М. В. Ломоносов. От Семенова-Зусера получила начало традиция обвинять ученого в любых грехах без обращения к его трудам и без всякой ссылки на них“. (Белковец 1988: 38-39). По този повед Каменский пише: „Результатом такого подхода явилось то, что многих авторов интересовали не реальные заслуги Милле-

ра, а лишь тот факт, что он был немцем, да еще и с клеймом "норманиста". (Каменски 1996:374).

Тези обстоятелства донякъде обясняват защо и в обзорните издания по история на руската журналистика приносят на Милер за изграждането на модерна руска журналистика и академична публицистика е споменаван по-скоро скромно и с нееднозначна оценка. Причините за това биха могли да бъдат търсени в коментара на Берков, който в „История русской журналистики XVIII века“ пише по повод статията на Милер „Опыт новейшей истории о России“: „В популярном журнале Академии Наук Миллер давал читателям искаженное представление о русской истории, вместо того чтобы использовать это издание в воспитательно-патриотических целях. Последнее было совершенно невозможно для Миллера, не сумевшего, несмотря на почти шестидесятилетнее пребывание в России, преодолеть свое презрительно-высокомерное отношение к русскому народу и русской культуре. (Берков 1952:89). По повод пристрастного отношение на Берков, Белковец отбелязва „Высоко оценив в целом академические „Ежемесячные сочинения“<sup>5</sup>, он сделал все возможное, чтобы оторвать журнал от его редактора“, като цитира „парадоксалния“ извод на автора на „Русской журналистики XVIII века“: „Можно не сомневаться, что, если бы во главе „Ежемесячных сочинений“ с самого начала стоял Ломоносов, журнал имел бы более живой и общественно-значительный характер., (Белковец 1988:40). Подобна оценка се среща и в изследването на Белявский, който отбелязва: „Совершенно неслучайно, выступая с работами, враждебными России и русскому народу, Миллер одновременно с этим стремился ослабить чувство национального сознания русского народа и пропагандировал космополитические, антипатриотические идеи“ (Белявский 1955:61) и заключава, че цялата дейност на Милер е сериозно препятствие за развитието на руската наука и култура.

Тази категорична присъда, споделяна и от част от съвременниците на Милер, начело с М. Ломоносов, рефлектира до голяма степен върху оценката на приноса му към създаване на модерна журналистика в Русия и в по-късни проучвания. Така например в статията на Чеботарев от 2006 година „Значение газеты „Санктпетербургские ведомости“ в информационно-просветительной деятельности XVIII века в России“, името на Милер липсва, макар че той е първият редактор и съставител на вестника през първите две години от съществуването му (1728-1730 год.). Нито веднъж то не е споменато и в статията на А. Малышев „Рассуждения о языке и стиле в „Примечаниях к Санктпетербургским ведомостям“ (1728–1742), макар че именно Милер е инициатор, първи издател (и единствен автор в началото) на въпросното списание, за което Малышев отбелязва: „„Примечания к Санкт-Петербургским ведомостям“ представляют собой уникальное в истории отечественной журналистики двуязычное немецко-русское периодическое издание... В постпетровской России научно-популярной литературе, у истоков которой стояли „Примечания“, со временем было отведено особое место в процессе ознакомления

русского читателя со знаниями об окружающем его мире“ (Малышев 2014: 62).

Подобни наблюдения се отнасят и до някой по-обзорни изследвания по история на руската журналистика. В „История отечественных средств массовой информации“ (Козлова 2000) в раздел 2, представящ *„Санктпетербургские ведомости“ (1727-1917) – первая газета, которую стала издавать Академия Наук*, името на Милер е отбелязано в едно изречение: *“Ее издателем и редактором был Г.Миллер”*, а в раздела за първите руски списания, към които се отнасят *“Месячные исторические, генеалогические и географические примечания в Ведомостях”* или *„Примечания”*, създадени по идея на Милер, редактирани и издавани от него в първите години, то не фигурира изобщо. Името на Милер липсва и в „История русской журналистики“<sup>6</sup> (1703—1917) (Есин 2000), където към информацията за *“Примечания”* стои изречението: *С первым русским журналом „Примечания” связаны и первые шаги М.В. Ломоносова как журналиста. Здесь в 1741 г. он работал в качестве автора и переводчика. Были опубликованы некоторые оды Ломоносова, переводы научных статей.* (Есин 2000:6).

В приложението към издадените през 1996 година „Избрани съчинения по история на Русия“ на Милер<sup>7</sup> Каменски пише: „В русской историографии ХУШ—ХІХ вв. вряд ли найдется другой историк, который бы и при жизни, и после смерти подвергался таким нападкам, как Г.Ф. Миллер, суждения о котором были бы столь полярны, а научным наследием которого, несмотря на это, столь активно пользовались бы многие поколения специалистов, причем не только исследователей истории России, но и географов, этнографов, лингвистов, историков культуры и др. Парадокс и в том, что имя ученого, которого некоторые именовали не иначе как “отцом русской истории”, не говоря уже о его трудах, почти неизвестно широким кругам читателей, а если и известно, то лишь как имя человека, дерзнувшего спорить с великим Ломоносовым по “норманскому вопросу”“ (Каменски 1996: 374).

В обстойната си публикация „Г.Ф.Миллер в оценке отечественной историографии“, проследявайки противоречивите оценки за мястото на Милер в руската историография, Белковец отбелязва: „В статията на М.М. Щранге<sup>8</sup>, където Милер и неговите „Ежемесячни съчинения“<sup>9</sup> би трябвало да заемат подобаващо място, списанието не е споменато. Но игнорирането на трудовете на учения все пак е по-малкото зло, в сравнение с необективната оценка, която демонстрират работи от най-различен характер“ (Белковец 1988:120).

Своеобразна научна реабилитация Милер получава едва след 1982 година, като авторът коментира, че внимание и преоценка заслужават не само историческите му трудове, но и журналистическата му дейност, както и дейността на учения „на попрището на руското просвещение“ (Белковец 1988:122). Той самият прави такава преоценка в монографията си „Россия в немецкой исторической журналистике ХVІІІ в. Г. Ф. Миллер и А. Ф.

Бюшинг“, в която разглежда приноса на Милер за запознаване на западният читател с Русия чрез издаването от него списание на немски език „Sammlung russischer Geschichte“. Белковец отбелязва: *„Иностранная журналистика в России вообще сыграла огромную роль в удовлетворении читательского интереса к России в Западной Европе.“*, като констатира: *О «Собрании Российской истории» Миллера, которое стоит на первом месте среди немецких журналов, выходивших в России в XVIII столетии, что обуславливалось его научным характером, авторитетом издателя, сравнительной длительностью издания, а главное, тем резонансом, который оно вызывало у научной общественности Германии, мы находим в литературе лишь краткие, чаще случайные упоминания* (Белковиц 1988:7).

Тук няма да се спираме на журналистическата дейност на Милер, насочена към немскоезичния читател, целта ни е накратко да очертаем приносът му за създаването и утвърждаването на руската научно-популярна и академична журналистика в ранните години на нейното прохождение и развитие.

### **Към началото на руската журналистика**

За предвестник на руската преса част от изследователите приемат ръкописния вестник „Вéсти-Кура́нты“ („вестовые письма“), започнал да излиза през 1621 година по заповед на Михаил Романов (Морозова 2003: 138). Вестникът представлява залепени хартиени листи с ръкописен текст, разположен в колони, достигащи понякога дължина няколко метра. Преписван в един или няколко екземпляра, два, три или четири пъти в месеца, той е предназначен за четене на глас на Романов и приближените му и е обкръжен от „строга дипломатическа тайна“ (Западов 1973: 16), тъй като съдържа преводна информация за политически събития, военни сблъсъци, междудържавни преговори, търговски новини от Западна и Мала Азия и т.н.<sup>10</sup> Първият печатан руски вестник „Ведомости“, предназначен за широк кръг читатели, е създаден с императорски указ и излиза на 17.12. 1702<sup>11</sup>. Западов отбелязва, че целта на Петър Първи е чрез вестника да пропагандира военните и стопанските си начинания, както и да държи определен кръг читатели в „курса на правителствената политика“. Не случайно главна тема на петровските „Ведомости“ са военните действия в Северната война и икономическият потенциал на страната. Този първи вестник няма постоянно наименование<sup>12</sup>, постоянен тираж и цена, в различните години е набран с различен шрифт<sup>13</sup> и е с различна периодичност<sup>14</sup>. От 1728<sup>15</sup> година получава заглавието „Санктпетербургские ведомости“ и с издаването му се заема Академията на науките. Първи съставител, редактор, основен автор и коректор на вестника става едва 23-годишният Г.Ф.Милер<sup>16</sup>, дошъл няколко години преди това от Лайпциг.

### **Милер и приносът му към изграждането на модерната руска**

**журналистика. „Санктпетербургские ведомости“ и „Примечания к Ведомостям“**

За приноса на Милер към развитието на руската журналистика безспорна роля изиграва престоят му в Лайпцигския университет, откъдето получава бакалавърска степен. Тук негов преподавател е Йохан Менке, син на основателя и издателя на първото немско научно списание – „Acta eruditorum“ – Отто Менке. По-късно синът продължава делото на баща си, а от 1715 г. издава на немски и „Neue Zeitungen von Gelehrten Sachen“. Част от руските биографи на Милер отбелязват, че той е слушал при Менке курс по *История на журналистиката* (Каменский 2003:283). Трудно е да се предположи до каква степен този факт повлиява при избора му за съставител и редактор на „Санктпетербургские новости“, но безспорно младият Милер е имал визия за посоката на модернизация на прощаждатата руска преса. В „Истории Академии наук“, която пише през 1776 (публикувана едва през 1890), във връзка със „Санктпетербургские ведомости“, той отбелязва, че през 1727 година при Академията започват да се издават „Ведомости“ в размери, „непознати преди това в Русия“<sup>17</sup>. Вестникът бележи преломен момент в развитието на руската журналистика, поставяйки я на нови основи. „Санктпетербургские ведомости“, започва да излиза редовно 2 пъти в седмицата, като запазва тази си периодичност през целия 18 век, всички броеве имат еднакъв формат с идентично оформление на заглавната страница. Милер е негов главен редактор през първите две години от съществуването му (1728-1730). Той подбира материалите за всеки брой, превежда новини от чуждестранни вестници, прави коректурите и следи за редовното излизане на вестника<sup>18</sup> (Западов 1964:20). През първите години в съдържанието му доминира информацията от чуждестранни източници, като основната част от материалите са преводни, но се публикуват и съобщения от „собствени кореспонденти“ (Берков 1952:61). Впечатлява многообразието от информационни ресурси, включващи много широки географски граници. Във вестника се публикуват сведения и материали преди всичко от Западна Европа, но също така и от Източна Европа (Речъ Посполита, Курляндия и Семигалия, Източна Пруссия, австрийските владения в Европа, османските владения на Балканите, османските владения в Крим), Азия (британски, испански, френски, холандски и португалски владения в Азия), Османската империя, Персия (Източна Грузия, Армения, Азербайджан, Гилян и Мазендаран), Кавказ, Далечния Изток, Африка (британски, испански, френски, холандски и португалски владения в Африка), Арабските страни, Америка (британски, испански, френски, холандски и португалски владения в Америка и Западна Индия) и др.<sup>19</sup>. Изключително разнообразни са и темите, свързани с публикуваната информация: международни отношения, законодателство, търговия, научни и културни връзки, наука, техника, култура, изкуство, църква, строителство, промишленост, армия и флота, дворцова и светска хроника, стихийни бедствия, епидемии, природни явления, куриози и чудеса, бит и

нави, криминална хроника, здравеопазване, благотворителност, икономика и финанси и др.<sup>20</sup>. За превода на многобройните материали са привлечени преводачи от Академията, но те се сблъскват с изключителни трудности. За част от термините и понятията от западноевропейските езици в руския липсват преводни еквиваленти, а често и самите понятия са непознати и трябва да бъдат допълнително въвеждани и обяснявани. За трудностите пред преводача от този период споменават редица автори<sup>21</sup>. Известен е разказът на Вебер за съдбата на преводач на име Волков, посланик в Константинопол, Париж и Венеция, завършил живота си със самоубийство от отчаяние, че не може да преведе от френски на руски технически термини по градинарство<sup>22</sup>. Авторът отбелязва: „Макар Волков да е бил много способен човек, все пак този труд не е бил по силите му, на всяка крачка в съчинението се срещат френски технически изрази, съвършено неизвестни в руския език“ (Пекарский 1862:226). В езиковата ситуация, определяна като „ситуация словарного голода“<sup>23</sup> с този проблем често се сблъсква и Милер. В брой първи на Санктпетербургские ведомости от 1728 година той се обръща към читателите на вестника със следното предисловие:

*„Суриозным читателям Россииских ведомостей подается ко известию. Высокопочтенный читателю, Понеже в Россииских ведомостях, которые с Немецких, Французских, Галандских, и протчих курантов к пользе и ради курриозитаты Россиискаго народа, на Россиискии язык переводятся, и в Типографии здешней Императорской Академии печатаются, при переводе оных стиль инои употреблен быть не может, как ныне в употреблении и в прошлых Россииских ведомостях уже употреблен был, из которых иностранные термины и слова оставлены быть не могут, но оные конечно при ведомостях употреблять надлежит, что и в немецких и в протчих курантах чинится, понеже оные так ясно изъяснить и истолковать невозможно. И тако тем, которые сии ведомости читать желают, а в Истории, Генеалогии и Географии необучены, и в иностранных языках неискусны, оные ясно и подлинно разуметь трудно будет, то разсуждено за благо и весьма потребно, особливо же ныне в начале не токмо Исторические, Генеалогические и Географические примечания во оных ведомостях, но и изъяснения и толкования всех иностранных в помянутых ведомостях случающихся слов и терминов сочинять, и оные по окончании всякаго месяца прилагать“* [СПб. Вед. 1728: I-II]<sup>24</sup>.

С идеята му да се печатат специални „примечания“<sup>25</sup> за поясняване и тълкуване на често използваните във вестника непознати термини, всъщност се слага началото на първото руско научно-популярно списание<sup>26</sup>. Пълното му название е „Исторических/генеалогических и географических примечаний“<sup>27</sup>, през първата година излиза веднъж месечно в обем 4-8 стр., а от 1729 вече като приложение към всеки брой<sup>28</sup>. Тиражът му е 250 екземпляра и както и „Санктпетербургские ведомости“ излиза на два езика – немски и руски. В него подробно се тълкуват съобщаваните новини и се добавя допълнителна информация към публикуваните във вестника материали (Западов 1973: 22).

Основаното от Милер списание се появява само няколко десетилетия след възникването на научната журналистика в Западна Европа и първите научни статии в Русия са публикувани именно в „Примечания к Ведомостям“<sup>29</sup>. Това са основно статии по математика, астрономии, химии, естествознание, палеонтология, история и др. на професори от Академията на науките (Каменский 2012:283-284).

Замислено отначало като приложение-справочник към публикуваните материали в „Санктпетербургские ведомости“, много бързо списанието заживява самостоятелен живот и в него все по-често се появяват статии, нямащи връзка със съдържанието на вестника, „поражающи с разносторонността и широтата на тематическия си обхват“ (Западов 1973:22). Громова отбелязва: „Так, постепенно, „Примечания“ утрачивают связь с содержанием газеты и становятся самостоятельным изданием, где в популярной форме печатаются материалы по истории, географии, этнографии, математике, естествознанию, переводы из английских и немецких сатирико-нравоучительных журналов, переводные и оригинальные литературные произведения в стихах и прозе, статьи литературоведческого содержания. Одним словом. „Примечания“ перерастают первоначальную идею – быть лексиконом, словарем к газете – и по содержанию, и структуре приближаются к научно-популярному журналу (Громова 2013:31). Тук се публикуват резултатите от научни изследвания в Академията и макар че в това взема участие „цялата академична младеж“, според Белковец именно Милер е „душата“ на списанието, негов основен организатор и вдъхновител в периода 1728-1730 година. (Белковец 62). В своята „История русской журналистики XVIII в.“ Берков определя списанието като "первый русский журнал вообще, первый русский журнал Академии наук и, наконец, первый русский литературный и научно-популярный журнал" (Берков 1952, 64). То престава да излиза през 1742 година, но още през 18 век е преиздадено три пъти. През 1730 година Милер е назначен за професор по история и същата година се заема с издаването на първото руско историческо списание (на немски език), определено от Соловьев като „знаменито“ – „Sammlung russischer Geschichte“<sup>30</sup>, запознаващо западния читател с Русия и нейната история. Изданието има много силен отзвук сред научните среди в Западна Европа, но и като цяло немската научна журналистика в Русия изиграва огромна роля за удовлетворяване на интереса на западния свят към страната. Каменский отбелязва по повод списанието: „На многие годы журнал "Sammlung Russischer Geschichte" стал основным источником по русской истории для всей просвещенной Европы. Тома журнала стояли на полках библиотек Вольтера, Гердера, Гёте и многих других деятелей европейской культуры. Журнал способствовал распространению и популяризации знаний по русской истории и в самой России, ведь в то время немецким языком владели все мало-мальски образованные люди, и, следовательно, всякий, кто интере-

совался историей отечества, становился читателем журнала“ (Каменский 1996:378).

Затова не буди изненада решението на Руската академия на науките начело на новото научно списание, *Ежемесячные сочинения*<sup>31</sup>, което започва да излиза през 1755 и в известен смисъл се явява продължение на „Примечания“, да застане Г.Ф Милер.

### **Милер и „Ежемесячные сочинения, к пользе и увеселению служащие“**

След закриването през 1742 година на „Примечания к Ведомостям“, създадо бързо своя читателска аудитория сред образованата част на тогавашното руско общество, липсата му се чувства осезателно. Громова отбелязва: „О популярности журнала в среде образованных людей свидетельствуют данные о том, что многие ученые XVIII в. имели его комплекты в своих личных библиотеках. Интерес к „Примечаниям“ сохранялся на протяжении многих десятков лет после их закрытия, подтверждением чему служат также издания сборников статей из „Примечаний“ в 1765-1766. 1787 и 1791 г.“ (Громова 2013:34). Още по-силно това рефлектира върху авторите – поети, писатели, академици – които губят възможността да публикуват и популяризират новите си творби или научни статии. Острата нужда от подобно издание се чувства от всички в Академията, но до появата на ново списание минават 12 години и едва през 1755 година се появява първият брой на „Ежемесячные сочинения, к пользе и увеселению служащие“. За негов главен редактор е назначен Ф.Г. Милер, като докрая на съществуването му през 1764 година той го издава почти сам. Проучвайки летописите на Академията на науките, Ерохина отбелязва: „Из доношения Миллера, отправленного в Канцелярию Академии наук 11 февраля 1759 г., становится известно, что всю работу по изданию „Ежемесячных сочинений“ Г. Ф. Миллер из-за отсутствия помощников вынужден был осуществлять практически единолично. Он занимался редактированием, нередко переводами, правил корректуры, иногда сам составлял реестр, что для него было не по статусу и ему не хватало на все это времени“ (Ерохина 2012:139).

Според е въпросът чия е идеята за издаване на това списание. В библиографските източници от средата на 19 век появата „Ежемесячные сочинения“ се свързва единствено с името на Милер. Митрополит Евгений<sup>32</sup> (Е.А.Болховитинов) пише: „Но неговата енергичност не се задоволява само със служба в Академията. Той иска да разпространява сведенията на академиците и своите собствени по цяла Русия. Затова, при встъпването си в длъжност конференц-секретар, той предлага Академията да издава на руски език „Ежемесячные сочинения, к пользе и увеселению служащие“, представя им проекта и източниците си, обещава им сам да бъде редактор под цензурата на специален съвет и в уверение на удобствата от този труд им показал много подготвени материали (запаси) за това издание. Президентът и Академията

приели неговото предложение...“ (Болховитинов 1845, с. 65). (превод мой). Берков в своята „История русской журналистики“ по повод появата на „Ежемесячные сочинения“ пише: „Идеята за подобно издание принадлежи на Ломоносов“ (Берков 1952:77), към тази теза се придържат и авторите на следващите обзорни издания по история на руската журналистика Западов (1964), Есин (2000), Громова (2013) и др. По този повод Каменский отбелязва: „Так, в любом труде по истории русской журналистики, изданном в последние десятилетия, можно прочесть, что журнал был основан Ломоносовым, но редактором был Миллер. [...] Характеризуя журнал, все без исключения авторы сходятся в его высокой оценке, но Миллер при этом оказывается как бы ни при чем“ (Каменский 1996:386). Малко по-надолу, авторът, коментирайки фактите, свързани с историята на възникване на списанието, пише: „...но в сущности вопрос о том, кто его задумал, значительно менее важен, чем кто его издавал. Ведь взгляды и вкусы редактора не могли не отразиться на выборе статей, авторов, определении лица издания“ (Каменский 1996:388).

Първият брой на списанието, излязъл през януари 1755 година, започва с редакционна статия – „Предупреждение“<sup>33</sup>, в което върху 13 страници Милер представя концепцията си за характера и посоката на развитие на новото издание. То е предназначено „для всех“ и в него ще се публикуват не само научни съчинения, но и такива, насочени към цялото общество, с практически и приложен характер. Авторът пише: „И такъ предлагаемы будутъ здѣсь всякія сочиненія, какія только обществу полезны быть могутъ, а именно: не одни только разсужденія о собственно такъ называемыхъ Наукахъ, но и такія, которыя въ Экономіи, въ купечествѣ, въ рудокопныхъ дѣлахъ, въ Мануфактурахъ, въ Механическихъ рукодѣліяхъ, въ Архитектурѣ, въ Музыкѣ, въ живописномъ и рѣзномъ художествахъ, и въ прочихъ, какое ни есть новое изобрѣтеніе показываютъ, или къ поправленію чего нибудь поводъ подать могутъ“. Те трябва да са на достъпен и разбираем език „чтобъ всякій, какого бы кто звания или понятія ни былъ, могъ разуметь предлагаемыя матеріи... Произведения „кои ради глубокого ихъ смысла не всемъ ясны и вразумительны бываютъ въ журналъ не включаются“, като специално внимание се обръща на стремежа да се запази благопристойност и да се избягват лични обиди и нападки. Списанието е отворено и за писатели и поети, като Милер отбелязва: Такіе стихотворцы, какихъ Россія нынѣ имѣеть, достойны, чтобѣ потомкамъ въ примѣръ представлены были (стр. 8). Непосредствено след Предупреждението е публикуван списък с чуждестранни научно-популярни списания – „иностранные журналы равнаго съ нашимъ у намѣренія“, преди всичко на немски, френски, италиански, английски и датски език, използвани като образец и източник на част от преводните материали. В списанието се печатат преводни и оригинални статии в множество научни области – физика, химия, астрономия, география, етнография, икономиката, техника, история, рецензии, литературни обзори. На страниците му намират място откъси от съчиненията

на водещи западноевропейски учени от това време: Бюфон, Линей, Нютон, сътрудници на списанието са едни от най-известните личности от руската история и култура от средата на 18 век - В. Тредяковски, А. Ржевский, М. Ломоносов, А. Сумароков, М. Херасков, И. Елагин, А. Ржевский, В. Татищев и ред. други. Тук се публикуват съобщения за нови книги, „которые у всех народов и на всех языках в свет выходят“, материали за научни изобретения и открития, информации за нови руски периодични издания с подробно представяне на техните планове и програми, първите руски печатни преводи на Волтер, преводи от издания на английските просветители Р. Стил и Дж. Аддисон и ред. други. Тук Милер публикува и множество свои статии – първите в руската наука специализирани изследвания върху историята на Новгород, историята на руските летописи, на руските географски открития, както и първата руска статия по археология. Известният руски библиограф Митрополит Евгений (Е.А. Болховитинов) пише за Милер и издаваното от него списание: „Вся Россия с жадностью и удовольствием читала сей первый русский ежамесечник, в котором много помещено иностранных переводных, а большая половина Русских любопытнейших статей исторических, географических, коммерческих, ученых и других“ (Болховитинов 1845:67).

Сто години след излизането на списанието, оценката за него е все така висока. В статията си „Очерки русской журналистики“ Милютин отбелязва: „Ежемесячные сочинения, если судить их с исторической точки зрения, могут быть названы одним излучших журналов, какие издавались только в России.... Журнал этот имеет значение и в настоящее время, что современные исследователи могут извлекать из него многообразную пользу“ (Милютин 1851, p.2)

Но може би най-важна е оценката, която самият Милер дава, правейки в края на живота си равностойка на изминатия път. В своята Автобиография<sup>34</sup> той отбелязва за „Ежемесячные сочинения“: „Може би от всички мои съчинения това е най-полезното за руското общество“ (Милер 1937, p.151).

### **Заклучение**

Приносът на Милер към изграждането на модерната руска журналистика и публицистика, разглеждан в по-широк културноисторически контекст, има още няколко значими аспекта. На страниците на издаваните от него списания той обединява образования елит на Русия, допринасяйки за създаване на интелектуална общност, чиято роля в културния и политически живот на Русия ще нараства все повече. „Ежемесячные сочинения“, се превръщат в образец<sup>35</sup> за появата в края на 50-те години и 60-те години на 18 век на множество нови списания в руския културен живот<sup>36</sup>. Те нямат авторитета и аудиторията на издаваното от Милер<sup>37</sup>, някои са с много кратък живот, но всички играят важна роля в един преходен за Русия период, когато се заражда качествено нова култура, встъпваща в сложни взаимоотношения със старата традиционна руска култура и с културите на западноевропейските народи.

## Библиография

**Berkow P. N. 1958.** Deutsch-russische kulturelle Beziehungen im 18. Jahrhundert. In: Die deutsch-russischen Beziehungen und Leonhard Euler. Berlin, pp. 71–75.

**Белковец, Л. П. 1988.** Россия в немецкой исторической журналистике XVIII в. Г. Ф. Миллер и А. Ф. Бюшинг. Томск. [Belkovets 1988. Russia v nemetskoj istoricheskoy zhurnalistike XVIII v. G. F. Miller i A. F. Byushing. Tomsk].

**Белявский, М. Т. 1955.** М. В. Ломоносов и основание Московского университета / Под ред. М. Н. Тихомирова; Издат. Моск. Университета [Belyavskiy M. T. 1955. M. V. Lomonosov i osnovanie Moskovskogo universiteta / Pod red. M. N. Tihomirova; Izdat. Mosk. Universiteta].

**Болховитинов, Е.А. 1845.** Словарь русских светских писателей, соотечественников и чужестранцев, писавших в России“ / Соч. митр. Евгения. Т. 1-2; (Предисл. изд.: Михаил Погодин), Москва : Москвитянин. [Bolhovitinov E.A. 1845 Slovary russkih svetskih pisateley, sootchestvennikov i chuzhestrantsev, pisavshih v Rossii“ / Soch. mitr. Evgenia. T. 1-2; (Predisl. izd.: Mihail Pogodin)].

**Виноградов, В. В. 1982.** Очерки по истории русского литературного языка XVII- XIX веков, изд. 3-е. М.: Высшая школа. [Vinogradov V.V.1982. Ocherki po istorii russkogo literaturnogo yazyka XVII-XIX vekov].

Газета „Санктпетербургские ведомости“ XVIII века. Указатели к содержанию 1728-1731. 1987. Ленинград. Отг. ред. А.И.Копанев (Gazeta „Sanktpeterburgskie vedomosti“ XVIII veka. Ukazateli k soderzhaniyu 1728-1731., 1987. Otg. red. A.I.Kopanev).

**Глухов, А.** Первая столичная газета. Available at <http://www.gpntb.ru/win/library97/08.html> [Gluchov, A. Pervaya Stolichnaya gazeta]. [Accessed 3 May 2018].

**Громова, Л. 2013.** История русской журналистики 18-19 веков. Издательство Санкт-Петербургского университета. [Gromova L. 2013. Istoria russkoy zhurnalistiki 18-19 vekov. Izdatelystvo Sankt-Peterburgskogo universiteta].

Ежемесячные сочинения к пользе и увеселению служащих. С Пб., 1755. Генварь [Ezhemesyachnye sochinenia k polyze i uveseleniyu sluzhashtia. S Pb., 1755. Genvary].

**Ерохина, Т. В. 2012.** Г. Ф. Миллер и „Ежемесячные сочинения“: к истории возникновения журнала. В: Вестник Челябинского государственного университета. № 25 (279) История. Вып. 52. р. 137–141. [Erohina T. V. 2012. G. F. Miller i „Ezhemesyachnye sochinenia“:k istorii vozniknovenia zhurnala. In.: Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta. № 25 (279) Istoria. Выр. 52. S. 137–141].

**Есин, Б. И. 2000.** История русской журналистики (1703–1917). [Esin B. I. 2000. Istoria russkoy zhurnalistiki (1703–1917)].

**Западов, А.В., 1964.** Русская журналистика 18 века. Издательство Наука, Москва [Zapadov A.V. 1964. Russkaya zhurnalistika 18 veka].

**Западов, А.В. 1973.** История русской журналистики. XVIII–XIX веков. Третье, исправленное издание. Под редакцией проф. А.В. Западова. Издательство Высшая школа, Москва [Zapadov A.V. 1973. Istoria russkoy zhurnalistiki. XVIII–XIX vekov. Tretye, ispravlennoe izdanie. Pod redaktsiey prof. A.V. Zapadova. Izdatelystvo Vysshaya shkola, Moskva].

**Каменский, А. Б. 1990.** Работал для веков в глуши..... *Родина*, бр.3,р.3 [Kamenskiy A.B.,1990. Rabotal dlya vekov v glushi... Rodina, 3.,p.21.]

**Каменский, А. Б. 1996.** Судьба и труды историкографа Герарда Фридриха Миллера (1705— 1783) В.: *Сочинения по истории России. Избранное*. М.: Наука. [Kamenskiy A.B, 1996. Sudyba i trudy istoriografa Gerarda Fridriha Millera (1705— 1783) In: Sochinenia po istorii Rossii. Izbrannoe. M.: Nauka].

**Каменский, А. Б. 2012.** К вопросу о становлении русской исторической науки // Исследования по источниковедению истории России (до 1917 г.). К 80-летию члена-корреспондента РАН В.И.Буганова: сборник статей / отв. ред. Н.М.Рогожин. М. р. 276–289 [Kamenskiy A.B., 2012. K voprosu o stanovlenii russkoy istoricheskoy nauki // Issledovania po istochnikovedeniyu istorii Rossii (do 1917 g.). K 80-letiyu chlena-korrespondenta RAN V.I.Buganova: sbornik statey / otv. red. N.M.Rogozhin. M., p. 276–289].

**Ковалева, М.М. 1996.** *Лекции по истории отечественной журналистики*. Часть I. XVIII в. - 40-е гг. XIX века. Екатеринбург [Kovaleva, M.M. 1996. Lektsii po istorii otechestvennoy zhurnalistiki. Chasty I. XVIII v. - 40-e gg. XIX veka].

**Лазаревич Э. А. 1974.** Как началась российская журналистика. *Природа*, № 4, <http://vivovoco.astronet.ru/VV/PAPERS/HISTORY/JRN/RUSJRN.HTM> [Lazarevich Э. А. 1974. (Kak nachalasy rossiyskaya zhurnalistika. Priroda, № 4). [Accessed 3 May 2018].

**Малышев, А. 2017.** *Толкование в научно-популярных текстах первой половины XVIII века (на примере журнала “Примечания к Санкт-Петербургским ведомостям”)*. Диссертация. [Malyshev A., 2017. Tolkovanie v nauchno-populyarnykh tekstah pervoy poloviny XVIII veka (na primere zhurnala “Primechania k Sankt-Peterburgskim vedomostyam”). Disertatsia]. Available at: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/sie/14065/%D0%9F%D0%A0%D0%98%D0%9C%D0%95%D0%A7%D0%90%D0%9D%D0%98%D0%AF> [Accessed 5 may 2018].

**Малышев, А. 2014.** Рассуждения о языке и стиле в „Примечаниях к Санкт-петербургским ведомостям“(1728–1742)\*. В: *Ученые записки Петрозаводского государственного университета*, 03.05. Филология 62–65. [Malyshev, A. 2014. Rassuzhdenia o yazyke i stile v „Primechaniah k Sankt-peterburgskim vedomostyam“(1728–1742)\* V: Uchenye zapiski Petrozavodskogo gosudarstvennogo universiteta, 03.05. Filologia 62–65].

**Миллер, Г.Ф.1937.** *История Сибири*. Отг. ред. И.И. Мещанинов. [Miller, G.F. 1937. Istoria Sibiri. Otg. red. I.I. Meshtaninov].

**Миллер, Г.Ф. 1937.** Автобиография. Описание моих служб. In: *История Сибири*, 1937, с. 145-155. [Miller G.F. Avtobiografia. Opisanie moih sluzhb. In: Istoria Sibiri, 1937, s. 145-155].

**Милютин, В.А. 1851.** Очерки русской журналистики, преимущественно старой. Статья первая // *Современник*. 1851. № 1. отд. II. С. 18. [Milyutin V.A. 1851. Ocherki russkoy zhurnalistiki, preimushtestvenno staroy, Statyya pervaya // Sovremennik. 1851. № 1. otd. II. S. 18].

**Морозова, Т. 2003.** У истоков русской журналистике. сп. Москва 2003, януари, р. 138 [Morozova T. U istokov russkoy zhurnalistike. sp. Moskva 2003, yanuari, p.138].

**Пекарский, П.П. 1862.** Наука и литература в России при Петре Великом. Т. 1: *Описание славяно-русских книг и типографий* 1698-1725 годов, 226. [Pekarskiy, P.P.1862. Nauka i literatura v Rossii pri Petre Velikom. T. 2 : Opisanie slavyano-russkikh knig i tipografiiy 1698-1725 godov, 1862, t.1. 226].

*Словарь русских светских писателей, соотечественников и чужестранцев, писавших в России* / Евгений (Болховитинов, Евфимий Алексеевич); Соч. митр. Евгения. Т. 1-2 ; [Предисл. изд.: Михаил Погодин]. 1845. Москва. [Slovary russkih svetskikh pisateley, sootchestvennikov i chuzhestrantsev, pisavshih v Rossii / Evgeniy (Bolhovitinov, Evfimiy Alekseevich); 1845. Soch. mitr. Evgenia. T. 1-2 ; [Predisl. izd.: Mihail Pogodin]. Moskva : Univ. tip., Available at <http://books.e-heritage.ru/book/10078804> [Accessed 7 may 2018].

**Элерт, А. 2005.** Великий трудолюбец. В: Родина, N: 9, p.44. [Elert, A., 2005. Velikiy trudololyubets. In: Rodina, N:9, p.44].

**Штранге, М. М. 1972.** Идеи просвещения в русской историографии 50—70-х годов XVIII в. стр. 177-187. В: *Феодальная Россия во всемирно-историческом процессе*. Сборник статей, посвященный Л. В. Черепнину, 1972, Москва: Наука [Shtrange, M. M. 1972. Idei prosveshthenia v russkoy istoriografii 50—70-h godov XVIII v. str. 177-187. V: Feodalynaya Rossia vo vseмирno-istoricheskoy protsesse. Sbornik statey, posvyashtennyy L. V. Cherepninu].

---

<sup>1</sup> Така например от първите 13 академика, девет, начело с председателя й - Роберт-Лауренс Блументрост, са немци по произход. През целия 18 век немските учени доминират в Академията: от общо 111 члена – техният брой е 67 (<https://www.genroge.ru/grbook/04.htm>).

<sup>2</sup> Той е почетен член на Кралското научно общество в Лондон, на Стокхолмското, Лайпцигското и Гьотингското научно общество и кореспондент на Парижката академия на науките.

<sup>3</sup> Вж. (Элерт 2005, р. 44).

<sup>4</sup> Белковец отбелязва също, че през последните десетилетия се наблюдава връщане и преоценка на историческото му наследство.

<sup>5</sup> Чийто дългогодишен и единствен главен редактор е Милер.

<sup>6</sup> Авторът накратко отбелязва: Ужe в 1728 г. появилeсь първият опит издания руского журнала под названием «Примечания». В том же году стала издаваться газета «Санкт-Петербургские ведомости» при Академии наук в Петербурге, сменившая петровские «Ведомости». (Есин 2000:6).

<sup>7</sup> Миллер Г.Ф. Сочинения по истории России. Избранное. — М.: Наука, 1996 Судьба и труды историографа Герарда Фридриха Миллера (1705—1783)

<sup>8</sup> Има се предвид статията на М. М. Штранге М. М. Идеи просвещения в русской историографии 50—70-х годов XVIII в. стр. 177-187, публикувана в: *Феодальная Россия во всемирно-историческом процессе*. Сборник статей, посвященный Л. В. Черепнину, 1972, Москва: Наука

<sup>9</sup> «Ежемесячные сочинения, к пользе и увеселению служащие» (в 1758—1762 годы — «Сочинения и переводы к пользе и увеселению служащие», от 1763 года — «Ежемесячные сочинения и известия о ученых делах») — е първото руско ежeмесечнo научно-популярно списание литературно списание, излизало в периода 1755-1764 година, чийто главен редактор в целия период на съществуването му е

Милер. Списанието спира да излиза след заминаването му за Москва, където заема длъжността „начальник Московского архива иностранной коллегии“.

<sup>10</sup> Вж. Глухов А. Первая столичная газета.

<sup>11</sup> Той не е запазен, предполага се, че е отпечатан в ограничен брой екземпляри, и е известен от ръкописните си копия. Запазени са печатните броеве от 02.01. 1703 година нататък (Вж. Западов 1973:16)

<sup>12</sup> Така например различните броеве имат различни заглавия: „Ведомости Московского государства“, „Ведомости Московские“, „Российские ведомости“, „Подлинное доношение“, „Реляция“, „Ведомости о военных и иных делах, достойных знания и памяти, случившихся в Московском государстве и во иных окрестных странах. Начаты в лето от Христа 1704 от генваря, а окончены декабрем сего же года“ и т.н.

<sup>13</sup> До 1715 година е набиран със стария църковен шрифт, а след това с нововъведената гражданска азбука (Западов 1973:20)

<sup>14</sup> По този повод Ковалева пише: „Указ царя выполнялся неукоснительно, хотя формат, тираж и периодичность газеты не были постоянными. Чаше всего использовался формат в 1/12 долю листа с очень узкими полями. Газета могла иметь вид тетрадки или брошюры, а иногда состояла из одного листа. Колебания в объеме – от 2 до 22 страниц текста. Тираж был большим в первые два года издания ( 2 тысячи и более), а за 1703 год был издан в 4 тысячах экземпляров. В отдельные годы тираж насчитывал 100, 200 экземпляров, а перед смертью Петра (с 1724 года) - только 30. Количество номеров в год также нерегулярно. Наибольшее в 1705 году, когда вышло 4.6 номеров. В 1717 году напечатано 3 номера, а в 1718 один номер. Все было неустойчиво в первой печатной газете России ... „(Ковалева 1996:12).

<sup>15</sup> През 1727 година вестникът започва да излиза на немски език под името St. Petersburger Zeitung, от 1728 година започва да се публикува и в превод на руски със заглавие „Санкт-Петербургские ведомости“. (Морозова, 2003 р.143).

<sup>16</sup> От 1728 година паралелно е редактор и на St. Petersburger Zeitung, начело на който през 1727 стоят академиките Грос и Бекенштейн (Морозова, 2003 р.143).

<sup>17</sup> Авторът пише: *Mit dem anfang des Jahrs 1727 fing man an, bei der academie in deutscher und russischer sprache zeitung zu drucken auf einem solchen fuss als solchen noch nie in Russland geschehen war.* (<http://books.e-heritage.ru/book/10074709>)

<sup>18</sup> Като организира и абонамент за вестника.

<sup>19</sup> Вж. Газета „Санктпетербургские ведомости“ XVIII века. Указатели к содержанию 1728-1731. Ленинград 1987. Отг. ред. А.И.Копанев.

<sup>20</sup> Газета „Санктпетербургские ведомости“ XVIII века. Указатели к содержанию 1728-1731. Ленинград 1987. Отг. ред. А.И.Копанев.

<sup>21</sup> Вж. напр. Виноградов (1982:58-59)

<sup>22</sup> (Пекарский, 1862, т.1. р. 226).

<sup>23</sup> Вж. Малышев Александър „Толкование в научно-популярных текстах первой половины XVIII века (на примере журнала “Примечания к Санкт-Петербургским ведомостям”). Дисертация, 2017 СП.

<sup>24</sup> Цитатът е даден в опростен правопис .

<sup>25</sup> Бележки.

<sup>26</sup> В съветската историческа енциклопедия то е отбелязано като „първото руско научно, научно-популярно и литературно списание“.

Виж <https://dic.academic.ru/dic.nsf/sie/14065/%D0%9F%D0%A0%D0%98%D0%9C%D0%95%D0%A7%D0%90%D0%9D%D0%98%D0%AF>

<sup>27</sup> Названието търпи промяна в различните броеве: «Месячные исторические, генеалогические и географические примечания в Ведомостях» (1728 г., № 1), «Примечания в Ведомостях» (1728 г., № 2-10), «Исторические, генеалогические и географические примечания в Ведомостях» (1729-1731 гг.), «Примечания на Ведомости» (1732-1736, 1738-1740 гг.), «Примечания при Ведомостях» (1739 г., ч. 1-12), «Примечания к Ведомостям» (1741-1742 гг.). Като кратък вариант по-често се използва «Примечания к Ведомостям» или «Примечания».

<sup>28</sup> „Явление небывалое во всей последующей истории русской журналистики“, отбелязва Ковалева (Ковалева 1996:17).

<sup>29</sup> През първата година излиза само на руски език, а от 1729 год. – и на немски.

<sup>30</sup> Това списание и ролята му за формирането на научната представа за Русия в Западна Европа са подробно разгледани в монографията на Белковец (Белковец 1988).

<sup>31</sup> Започва да излиза под заглавие «Ежемесячные сочинения, к пользе и увеселению служащие», в периода 1758—1762 името му е «Сочинения и переводы к пользе и увеселению служащие», а от 1763 год. — «Ежемесячные сочинения и известия о ученых делах».

<sup>32</sup> Чисто светско име е Е.А.Болховитинов, църковен историк и библиограф, автор на „Словарь русских светских писателей, соотечественников и чужестранцев, писавших в России“ / Соч. митр. Евгения. Т. 1-2; (Предисл. изд.: Михаил Погодин), Москва : Московитянин, 1845

<sup>33</sup> Ежемесячные сочинения к пользе и увеселению служащая. С Пб., 1755. Генварь.

<sup>34</sup> Автобиография, Описание моих служб, публикувана в „История Сибири“, 1937, с. 145-155.

<sup>35</sup> Милютин отбелязва: *“Ежемесячные сочинения”... доказали пользу периодических изданий и побудили других писателей вступить также на поприще журнальной деятельности, до той поры совершенно им неизвестное.* “Современник”, 1851, январь, т. XXV, отд. II, стр. 2.

<sup>36</sup> Сред тях са например първите частни издания „Трудолюбивая пчела“ на Сумароков и „Праздное время“, литературните списания „Полезное увеселение“, „Свободные часы“, „Невинное упражнение“, „Доброе намерение“, „Собрание лучших сочинений“ и ред. др. (Виж Западов 1973).

<sup>37</sup> По този повод Болховитинов отбелязва: „нито едно от тях не може да се сравни с това на Милер нито по ползата, нито по разнообразието от интересни статии“ (Болховитинов 1845:67).